

<http://www.laboratoriumkultury.us.edu.pl>

tytuł artykułu:

Marcel Mauss – uczeń, badacz, nauczyciel

autor / autorzy:

Emilia Wieczorkowska

źródło:

„Laboratorium Kultury” 5 (2016), s. 11–26

wersja pdf:

http://www.laboratoriumkultury.us.edu.pl/pdf/LK-2016-1_wieczorkowska.pdf

afiliacja autora / autorów:

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Filologiczny, Instytut Nauk o Kulturze i Studiów Interdyscyplinarnych, Zakład Teorii i Historii Kultury

słowa kluczowe:

Marcel Mauss, Émile Durkheim, socjologia, etnologia, Żydzi we Francji

abstrakt:

(na początku artykułu)

article title:

Marcel Mauss – student, researcher, teacher

author / authors:

Emilia Wieczorkowska

source:

„Laboratorium Kultury” 5 (2016), pp. 11–26

pdf version:

http://www.laboratoriumkultury.us.edu.pl/pdf/LK-2016-1_wieczorkowska.pdf

institutional affiliation:

University of Silesia, Faculty of Philology, Institute of Cultural Studies,
Department of Theory and History of Culture

keywords:

Marcel Mauss, Émile Durkheim, sociology, ethnology, Jews in France

summary:

(at the end of the article)

Marcel Mauss – uczeń, badacz, nauczyciel¹

Abstrakt

Artykuł wprowadza czytelnika w kontekst społecznokulturowy, w jakim funkcjonował autor *Szkiecu o darze*. Marcel Mauss jest tu ukazany w relacji z Émilem Durkheimem, twórcą francuskiej szkoły socjologicznej, bliskim krewnym, z którym szkołę tę współtworzył, z czasem – choć nie odrzucając dzieła wuja – stając się niezależnym badaczem, uznanym za ojca francuskiej etnologii.

Słowa klucze: Marcel Mauss, Émile Durkheim, socjologia, etnologia, Żydzi we Francji

Bieżący, piąty, numer „Laboratorium Kultury” redakcja zdecydowała się poświęcić osobie i dziełu Marcela Maussa – badacza, który na kartach historii myśli kulturoznawczej zapisał się przede wszystkim za sprawą teorii daru jako całościowego faktu społecznego. Tytułem wprowadzenia do lektury tomu, warto przybliżyć czytelnikowi kontekst historyczno-społeczny, w którym badaczowi przyszło dojrzewać (także naukowo), a później krzepnąć na dość niełatwej do jednoznacznego określenia pozycji międzydyscyplinarnego autorytetu – w czasie, kiedy socjologia, etnografia i antropologia, choć już wyodrębnione, dopiero umacniały się instytucjonalnie i programowo w obrębie nauki

¹ Artykuł powstał pod opieką merytoryczną współredaktorki tomu – dr hab. Dobrosławy Wężowicz-Ziółkowskiej, której uwagi wzbogaciły go w znaczny sposób.

zachodnioeuropejskiej. Zaprezentowane tu małe studium biografii autora *Szkicu o darze* pokazuje, mamy nadzieję, jak bardzo los tych dyscyplin i jego los oraz dorobek były od siebie zależne i determinowane przez czynniki zewnętrzne. A ponieważ tom niemal w całości ogniskuje się wokół mało znanej aktywności Marcela Maussa, wynikającej z jego przekonań politycznych, zmierzając równocześnie ku odpowiedziom na pytania o konsekwencje naukowe tych przekonań, ich wyraz w teorii naukowej, a wreszcie o trwałość i aktualność myśli Maussa, takie wprowadzenie wydaje się we wszechmiar przydatne.

Rodzina

W każdym niemal opracowaniu², każdej nocy biograficznej, poświęconej Marcelowi Maussowi (1872–1950), w pierwszej kolejności znajdziemy informację o jego pokrewieństwie z Émilem Durkheimem (1858–1917), który był bratem matki Marcela, a zatem jego wujem, przy czym różnica wieku między nimi wynosiła jedynie czternaście lat. Ich relacja nie była wyłącznie formalna, obie rodziny żyły ze sobą blisko, dość wspomnieć o wspólnie prowadzonym przedsiębiorstwie, którego nazwa zapewne wywoła uśmiech rozbawienia u niejednego kulturoznawcy: Fabrique de Broderie à Main, Mauss–Durkheim [Wytwórnia haftu ręcznego Mauss–Durkheim]³. Młode małżeństwo Maussów (rodziców Marcela) współdzieliło też gospodarstwo domowe z Durkheimami. Naturalną koleją rzeczy zdolny Marcel, pełen podziwu dla wuja, ale i otaczany przez niego opieką, miał, można by rzec, wydeptaną ścieżkę prowadzącą z małomiasteczkowego, przepelnionego tradycją życia w Épinal, ku światu nowych idei.

Najważniejszym akcentem młodości zarówno Émile’a, jak i Marcela była tradycja żydowska, tym silniejsza, że była to wielopokoleniowa rodzina rabinistyczna. Tradycję tę zakończył dopiero Émile, obierając drogę pracy naukowej, która uczyniła go ojcem socjologii francuskiej. Obaj chłopcy byli kształceni w szkole talmudycznej, jednak z czasem porzucili nie tylko judaizm, ale i religię w jakiegokolwiek innej postaci niż w roli przedmiotu badań. Trzeba jednak przyjąć, że doświadczenia młodości: znajomość zasad funkcjonowania wspólnoty religijnej

² Nie mamy dostępu do zbyt wielu obszernych opracowań poświęconych Marcelowi Maussowi. Niewątpliwie najpełniejszą pozycją o charakterze biograficznym jest świetna praca napisana przez Marcela Fourniera. To głównie na tym dziele, niedostępnym jeszcze w języku polskim, oparty będzie niniejszy tekst. Por. M. Fournier, *Marcel Mauss: a biography*, Princeton University Press, Princeton 2006. Wydanie angielskie jest skrótem pierwotnej wersji francuskojęzycznej (Fayard, Paris 1994). Wszystkie tłumaczenia cytatów zawarte w niniejszym artykule, o ile nie zaznaczono inaczej – Emilia Wieczorkowska.

³ M. Fournier, *Marcel Mauss...*, s. 10.

(a syn i wnuk rabina z pewnością doświadczyli ich w modelowym wydaniu), znajomość języka hebrajskiego⁴ były przydatnym *backgroundem* dla późniejszych prac dotyczących religii⁵. A to właśnie religia w jej ujęciu socjologicznym była obszarem wspólnych ich zainteresowań naukowych. Jak twierdzi jednak wnuczka Durkheima, „[był on] zawsze areligijny przez duże i stanowczo negujące »A«, a myliłby się ten, kto chciałby w jego pracach doszukiwać się cienia judaizmu”⁶. Co zaś się tyczy Maussa, można podejrzewać, że wcześniejsza apostazja wuja nie tyle była dlań wzorem, co ośmieliła go w analogicznej decyzji. Jak wszakże zauważa Yuri Slezkine, zjawisko odchodzenia od religii – pomimo silnej konsolidacji wewnątrz rodzin i gmin żydowskich – nie było rzadkością we Francji. Jego zdaniem, oświeceniowe idee prymarnej roli rozumu w społeczeństwie nie zostały wyparte we Francji przez romantyczne nacjonalizmy, a Żydzi w równościowych hasłach Rewolucji, dostrzegli dla siebie szansę całkowitej integracji ze społeczeństwem⁷. Odrzucenie własnej religijności było zatem pewną naturalną konsekwencją przyjęcia postaw demokratycznych, przenikających francuskie społeczeństwo od czasu pożegnania z *ancien régime* (fr. stare rządy). Taka decyzja wiązała się jednak nie tylko z osobistym podejściem do wiary przodków, ale też musiała wpłynąć na stosunki z rodziną. Szczególnie w domu, w którym przestrzegano surowych zasad Tory („Jestem zaniepokojona, chciałabym ugościć Émile’a, ale nie wiem jak pogodzić wymagania jego żołądka z rytualnymi zasadami Paschy. [...] Nigdy nie zasiądę do stołu, na którym leży chleb”⁸). Mimo takich trudności, jak wiemy z listów i notatek biografów obu uczonych, nie zaniechali oni kontaktów z krewnymi, często (przynajmniej na każde święta, choć już przez nich traktowane wyłącznie jako okazja do spotkania z rodziną) przyjeżdżali do Épinal, a Durkheim na starość osiedlił się w pobliżu miasteczka. Nie zostali także przez tę rodzinę wykluczeni. Biografia Maussa i przywołana w niej korespondencja udowadnia zaś, że Marcel wszystkie swoje poczynania relacjonował wujowi i matce, z którymi łączyła go nieprzerwanie silna więź.

⁴ „Wiedza na temat judaizmu zdobyta w młodości, a także biegła znajomość hebrajskiego były dla niego [Maussa – przyp. E.W.] później użyteczne w trakcie pracy nad problemami poświęcenia i modlitwy”. M. Fournier, *Marcel Mauss...*, s. 12. Prócz tego, z czasem Mauss opanował także sanskryt, grekę, łacinę oraz język rosyjski – żeby wymienić te, którymi posługiwał się biegle.

⁵ E. Durkheim jest autorem fundamentalnej dla współczesnych badaczy rozprawy *Elementarne formy życia religijnego* (*Les formes élémentaires de la vie religieuse* 1912 r.), w której wypracował naukową definicję religii.

⁶ Tamże, s. 14.

⁷ Y. Slezkine, *Wiek Żydów*, przeł. S. Kowalski, Nadir Media Lazar, Warszawa 2006, s. 82.

⁸ M. Fournier, *Marcel Mauss...*, s. 16. Zgodnie z zasadami Tory, w trakcie święta Paschy, w gospodarstwie nie może być śladu pieczywa wypiekanego na zakwasie czy drożdżach. Już na tydzień wcześniej gospodarze dbają, by wyzbyć się z domu ich wszelkich pozostałości, natomiast na samo święto szykuje się macę, czyli placki wypiekane z samej mąki i wody.

Wspomniany już Slezkine zauważa, że dość typowym w tych czasach modelem społecznych rozwiązań był taki, w którym dzieci żydowskich przedsiębiorców – z racji dobrej sytuacji materialnej, a więc i dobrego wykształcenia, ale niedostępności stanowisk w administracji⁹ – obierały ścieżkę kariery naukowej¹⁰. W jego przekonaniu miałyby to, w połączeniu z praktykowanym w takich środowiskach kultem rozumu, wiedzy i samodoskonalenia człowieka od najmłodszych lat, tłumaczyć duży odsetek studentów i badaczy pochodzenia żydowskiego¹¹.

Kwestia żydowska powróci jeszcze mocnym akcentem w życiu obydwu badaczy w związku z tzw. aferą Dreyfusa, kiedy to niemal całe społeczeństwo francuskie czuło się w obowiązku wypowiedzieć po jednej ze stron konfliktu o podłożu antysemitycznym. Durkheim i Mauss, wywołani niejako do tablicy listem otwartym Émile'a Zoli (*J'accuse... !*, 1898), podobnie jak inni intelektualiści tego czasu, stanęli w obronie kapitana Alfreda Dreyfusa, niesłusznie oskarżonego o szpiegostwo, najprościej rzecz ujmując, z powodu jego żydowskiego pochodzenia (zadziałał tu klasyczny mechanizm kozła ofiarnego, tak często wiązany właśnie z Żydami). Mauss i Durkheim podpisali się pod listem Zoli (najpewniej) nie ze względu jednak na swoje żydowskie korzenie, ale z racji na etyczną powinność wypowiedzenia się przeciwko antysemityzmowi¹², a być może w ogóle przeciwko wszelkiej społecznej dyskryminacji wyznaniowej i rasowej, która w tych latach zaczynała nabierać na świecie „rozpędu”, wiodąc w finale do katastrofy nazizmu lat 30. Na pewno nie bez znaczenia były tu także przekonania obu uczonych o równoprawności różnych systemów aksjologicznych, wywiedzione choćby z badań Durkheima nad faktami społecznymi (1985)¹³. Można mieć pewność, że ich stanowisko nie byłoby tu odmienne w jakimkolwiek innym wypadku: Hindusa – buddysty, Korsykańina – katolika, czy animisty – Kwakwiltla. Obydwu myślicieli można by, podsumowując, scharakteryzować jako odważnych intelektualistów, patriotów o szerokich horyzontach, ale w odniesieniu do ich przekonań religijnych – co najwyżej jako osoby o żydowskich korzeniach¹⁴.

⁹ Por. Y. Slezkine, *Wiek Żydów...*, s. 70.

¹⁰ Por. tamże.

¹¹ Kwestię tę nieco inaczej naświetla pomieszczony w tomie artykuł Eweliny Pępiak, dotyczący konserwatywności akademików francuskich. Por. E. Pępiak, *Po Maussie. Współczesne wyzwania francuskiej teorii kultury*. Jeszcze inną interpretację podsuwa rozprawa P. Bourdieu i J.-P. Passeron, *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*, przeł. E. Neyman, PWN, Warszawa 2006.

¹² Por. M. Fournier, *Marcel Mauss...*, s. 80.

¹³ Trzy lata przed sprawą Dreyfusa Durkheim wydał *Zasady metody socjologicznej*, w których dowodził, iż zjawiska społeczne przybierają różnorodne formy jednostkowych manifestacji o takim samym znaczeniu dla socjologii ogólnej. É. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, przeł. J. Szacki, PWN, Warszawa 1968.

¹⁴ Mauss mówił o sobie jako o Francuzie o żydowskich korzeniach, a nie np. jako o francuskim Żydzie. Por. M. Fournier, *Marcel Mauss...*

Uczeń

Nie będzie przesadą uznanie Durkheima za mentora Marcela Maussa. W jakimś stopniu była to naturalna kolej rzeczy. Mauss, co prawda, wskazuje na inne autorytety naukowe, jak choćby na Jamesa George'a Frazera, którego *Złotą gałąź* uznawał za arcydzieło¹⁵, jednak za żadnym z innych badaczy nie podążał tak konsekwentnie. Również wobec żadnej z metodologii nie był tak lojalny, jak względem teorii i metody Durkheima. Durkheim dał siostrzeńcowi wzór pracy naukowej i największą z możliwych motywację. Był też zawsze pierwszym recenzentem jego prac, doradcą i opiekunem – niejednokrotnie, co przywołuje Fournier, dyscyplinował młodego krewnego, karciał za brak subordynacji, przekładający się na powolne postępy pracy¹⁶. Wytyczył też dlań pewne ścieżki. Mauss, wbrew oczekiwaniom, nie podjął studiów w paryskiej École Normale Supérieure, która, ze względu na wysoki poziom wydawała się oczywistym wyborem dla wybitnego absolwenta liceum. W 1890 r. dołączył do wuja w Bordeaux, gdzie w 1895 r. powstała pierwsza w Europie katedra socjologii. Na jej czele stanął Durkheim. Wyjazd do Bordeaux i podjęcie współpracy z Durkheimem zdeterminowały naukowy rozwój Maussa, co nie znaczy, że wraz z postępem własnych badań nie wyszedł poza socjologię durkheimowską. Współpraca z wujem była jednak ważną częścią jego ścieżki życiowej. Warto podkreślić: współpraca, dość szybko bowiem Mauss swoją aktywnością naukową, nie odbiegającą od poziomu prac Durkheima, a rozmachem nawet je przekraczającą, zaczął wzbogacać dzieło wuja – szkołę *Année sociologique*¹⁷.

W 1898 r. ukazuje się pierwszy numer „Année sociologique”, rocznika mającego na celu rejestrowanie i prezentowanie wszystkiego, co aktualnie istotne w naukach społecznych. Jest to nie tylko miejsce ekspresji myśli Durkheima

¹⁵ Por. tamże, s. 62.

¹⁶ Tamże, s. 70.

¹⁷ «L'Année sociologique» est une revue semestrielle française de sociologie fondée en 1896 par Émile Durkheim, qui en fut également le directeur. Elle a été publiée annuellement jusqu'en 1925, puis a recommencé sa parution sous le nom d'Annales sociologiques entre 1934 et 1942. Après la Seconde Guerre mondiale, elle a à nouveau été publiée sous son premier nom, L'Année sociologique. Sa publication n'a pas cessé jusqu'aujourd'hui. Parmi les participants à L'Année sociologique aux origines, on peut citer entre autres Émile Durkheim, Paul Fauconnet, Célestin Bouglé, Marcel Mauss, Henri Hubert, Robert Hertz, Maurice Halbwachs et François Simiand” [“»L'Année sociologique« to francuski przegląd socjologiczny założony w 1896 przez Émile'a Durkheima, który sprawował w nim funkcję redaktora naczelnego. Był publikowany rocznie do 1925 r., później wznowiony pod nazwą d'Annales sociologiques na lata 1934–1942. Po II wojnie światowej znów ukazywał się pod pierwotną nazwą. Wydawany do dziś. Wśród pierwotnych twórców Année sociologique można wymienić między innymi: Émile'a Durkheima, Paula Fauconneta, Célestina Bouglé, Marcela Maussa, Henri Huberta, Roberta Hertza, Maurice'a Halbwachsa czy Françoisia Simianda]. https://fr.wikipedia.org/wiki/L'Ann%C3%A9e_sociologique [dostęp: 18.02.2017].

i jego uczniów, ale także przegląd europejskiego¹⁸ rynku wydawniczego z zakresu nauk o społeczeństwie i kulturze. W założeniu twórcy powstaje, by pokazać „sens tego, czym powinna być socjologia i tego, czego powinno się od socjologów oczekiwać”¹⁹. Jednocześnie tym, co stanowiło siłę „Année...” była jego interdyscyplinarność. Zespół badaczy dobrano tak, by reprezentował różnorodne perspektywy badania społeczeństwa, a zatem historię prawa, zwyczajów, religii (tu prym wiódł Mauss, który kierował działem historii religii), ale także statystykę i ekonomię²⁰. Poza wymienionymi, należy jeszcze wskazać etnografię, bez której, w rozumieniu Durkheima i Maussa, nie byłoby socjologii. Ta bowiem jest nauką komparatystyczną, a do swych porównań i w celu konstruowania praw ogólnych potrzebuje faktów dostarczanych przez etnografię. Późniejsi komentatorzy zwracają uwagę, że nigdy wcześniej, ani też nigdy później nie zaistniała na arenie badań społecznych tak ściśle współpracująca grupa niezależnych naukowców, trzymająca się spójnej linii metodologicznej – w tym przypadku durkheimowskiej teorii faktu społecznego, wpisanej w zaproponowany przezeń system morfologii społecznej i wyobrażeń zbiorowych.

Jak powiedziano, Marcel Mauss od początku jest jednym z filarów tego pisma. Na łamach rocznika w sumie zrecenzował 464 książki (niewiele mniej niż sam Durkheim), co dobrze obrazuje równocześnie naukowe zamysły redakcji czasopisma, ale też erudycję Maussa. Jeśli zaś wziąć pod uwagę ilość przywołanych i analizowanych tekstów naukowych, to właśnie Mauss okazuje się najbardziej płodny. Henri Lévy-Bruhl miał wręcz stwierdzić, że „[Mauss] ogromną część swej wiedzy i dorobku rozsiał pośród recenzji pisanych dla »Année...«. I to rocznikowi oddał najlepsze z siebie”²¹. Praca nad nim stworzyła istotną ramę instytucjonalną dla działań badawczych, których efekty publikowano później w postaci zwartych prac naukowych. Jak zauważył Fournier, niewiele w nich jest tekstów podpisanych przez jednego autora. Choć faktyczny dorobek naukowy Maussa jest duży, zbiór prac opublikowanych pod jego nazwiskiem może budzić zdziwienie swoją skromnością. Trzeba wszakże wiedzieć, że autor *Szkicu o darze* był również współtwórcą wielu fundamentalnych tekstów Durkheima – wspólnie wydają *O niektórych pierwotnych formach klasyfikacji* (1903), a *Elementarne formy*

¹⁸ W 1924 r., do zespołu wznowionego po przerwie „Année Sociologique” zostaje zaproszony Stefan Czarnowski, co jest równoznaczne z otwarciem pisma na Europę Wschodnią. Szerzej na ten temat w: E. Wieczorkowska, „Splatać historię ludzi z historią myśli”, recenzji *Listów Stefana Czarnowskiego do Henri Huberta i Marcela Maussa*, bieżący numer „Laboratorium Kultury”.

¹⁹ M. Fournier, *Marcel Mauss...*, s. 65.

²⁰ Tamże.

²¹ H. Lévy-Bruhl, *In memoriam: Marcel Mauss*, „Année Sociologique” 1948–1949, s. 9.

życia religijnego, jak zwraca uwagę Claude Lévi-Strauss, niejako zbierają wcześniejsze ustalenia Maussa z zakresu najważniejszych pojęć religii pierwotnych.

„Année sociologique” ukazuje się do 1912 r., a okres I wojny światowej okazuje się tragiczny dla francuskiej socjologii²²: w 1917 r. umiera ojciec-założyciel tego pomyślanego na dużą skalę przedsięwzięcia²³, giną na froncie lub umierają w tym czasie także inni wybitni badacze społeczeństwa – m.in. Beuchat, David i Hertz. Tym samym zamyka się pierwszy rozdział historii rocznika.

W 1925 r., po wielu trudnych doświadczeniach frontowych²⁴, nie kto inny, jak Marcel Mauss podejmuje wysiłek wznowienia rocznika pod własną redakcją. Pierwszy numer dedykuje tym, których francuska socjologia straciła podczas wojny, jednocześnie deklarując silną wolę rozwijania dzieła Durkheima: „kontynuujemy zatem tę pracę przez kilka następnych lat. Niech nasza praca uhonoruje ich pamięć, niech będzie godna dzieła rozpoczętego przez naszego Mistrza”²⁵. Nie można, oczywiście, odrzucić emocjonalnych pobudek, dla których Mauss wznawia „Année...” i poświęca się temu projektowi jeszcze bardziej niż przed wojną. Nie chodzi jednak tylko o poczucie obowiązku i sentymenty. Mauss doskonale rozumie wagę naukową czasopisma i konieczność rozwoju nauk społecznych, w których ma jeszcze wiele do powiedzenia. Posiada ich, wyartykułowaną już w 1902 r., jasną wizję, którą – co warto tu podkreślić – przedstawił w postaci wykładu dla zawodowych etnografów pracujących w terenie²⁶. Traktował bowiem etnografię jako naukę pomocniczą ogólnej socjologii opisowej, budującej teorię w oparciu o analizę faktów. „Spróbujemy tu wyjaśnić, jak można gromadzić, dzielić i wyliczać fakty w sposób wystarczająco pełny, a następnie umieszczać je w poszczególnych działach. Nie ograniczymy się przy tym do podsuwania pomysłów, ale będziemy chcieli rozpocząć badania, przeprowadzić analizę rzeczywistości społecznej, aby [...] wyprowadzić z tej analizy teorię. Taka jest konieczna kolej rzeczy, ponieważ wynikająca z faktów teoria pozwala lepiej je dostrzegać, poznawać i rozumieć...”²⁷. Metody etnograficznego gromadzenia faktów w terenie

²² Sam Mauss już na początku działań wojennych we Francji zgłosił się na ochotnika do Armii i brał udział w działaniach do 1918 r.

²³ Z korespondencji rodzinnej wynika, że pośrednią przyczyną śmierci była utrata syna: André Durkheim zmarł w wyniku ran poniesionych na froncie. Por. M. Fournier, *Marcel Mauss...*, s. 178.

²⁴ Te doświadczenia wykorzystuje potem w szkicu o sposobach posługiwania się ciałem. Por. M. Mauss, *Sposoby posługiwania się ciałem*, w: tegoż, *Socjologia i antropologia*, przeł. M. Król, K. Pomian, J. Szacki, Wydawnictwo KR, Warszawa 2001, s. 391–413.

²⁵ Marcel Mauss, *In Memoriam. L'oeuvre inédite de Durkheim et de ses collaborateurs*, „L'année sociologique” nouvelle serie, tome I (1923–1924), p. 7–29. Za: Seth Leacock, *Ethnological theory of Marcel Mauss*, „American Anthropologist” 1954, vol. 56, p. 59.

²⁶ Por. M. Mauss, *Fragment planu ogólnej socjologii opisowej*, w: tegoż, *Socjologia i antropologia...*, s. 575–614.

²⁷ Tamże, s. 576.

(w szczególności na obszarze kolonii francuskich) traktuje Mauss jako „konkretną socjologię ogólną”²⁸ – punkt wyjścia w badaniu ogólnych zjawisk życia społecznego, co dość jednoznacznie rozstrzyga o przynależności tego programu do antropologii kultury, tak, jak pojmowana jest ona dzisiaj. Rozwiewa też raczej wątpliwości, czy Marcel Mauss może być nazywany antropologiem. Jego, ale także innych durkheimistów przekonanie, iż zespół wyobrażeń zbiorowych – kulturę danej społeczności – można badać niezależnie od morfologii społecznej, ale rozważniej jest jednak tę morfologię uwzględnić²⁹, ujawnia, że projekt ogólnej socjologii opisowej to *de facto* szeroki projekt nauk społecznych, obejmujących tyleż etnologię, co socjologię w wąskim jej rozumieniu. Nie powinno zatem dziwić, iż autor *Szkicu o darze* określał siebie mianem socjologa. Tyle że we własnym ujęciu socjologii ogólnej, dla której „Každy fakt społeczny musi być przede wszystkim przeanalizowany w swoim najsurowszym stadium. [...] dla wydawców »Année...«, etnografia jest najważniejsza. Socjologia może być jedynie porównawcza, a [...] podstawą do porównań muszą być fakty etnograficzne”³⁰. Związki socjologii z antropologią, tak wyraźnie obecne w projekcie Maussa, dobrze rozpoznał już Jerzy Szacki, twierdząc, iż „Posługiwanie się terminem »francuska antropologia kulturowa« jest jednoznaczne z potraktowaniem antropologii jako nauki wyrastającej właśnie z propozycji durkheimowskiej, aby na społeczeństwo spojrzeć jak na rzeczywistość zewnętrzną, *sui generis*”³¹. Z kolei Elżbieta Tarkowska zauważa, że wnioski Durkheima i Maussa, „zbudowane w oparciu o badanie społeczeństw pierwotnych, mają walor ogólny, filozoficzny, w ostatecznym rezultacie mówią o człowieku w ogóle, o naturze człowieka, nie zaś o członkach badanych społeczeństw pierwotnych”³², co nie pozwala na ograniczanie ich przynależności do jakiegoś konkretnie wyspecjalizowanego zakresu.

Widać wyraźnie, że postawienie sztywnej granicy przypisania ich do dyscyplin jest w przypadku tych badaczy niemożliwe. Z dużą świadomością korzystają z narzędzi etnograficznych, by dokonywać konstatacji typowo socjologicznych. Według Tarkowskiej, takie podejście było zresztą charakterystyczne dla myślicieli skupionych wokół „Année Sociologique”. Wskazuje także na elementy

²⁸ Tamże, s. 576.

²⁹ Czego słuszności dowiódł m.in. w *Szkicu o sezonowych przemianach społeczeństw Eskimosów*. Por.: M. Mauss, *Antropologia i socjologia...*, s. 425–515.

³⁰ M. Mauss, *Internationales Archiv für Ethnographie*, „L'année Sociologique” 1898, nr 11, s. 232. Za: M. Fournier, *Marcel Mauss...*, s. 66.

³¹ J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, PWN, Warszawa 2007, s. 374–375.

³² E. Tarkowska, *Ciągłość i zmiana w socjologii francuskiej. Durkheim, Mauss, Lévi-Strauss*, PWN, Warszawa 1974, s. 17.

myśli durkheimowskiej szczególnie istotne dla antropologii: pierwszy „dotyczy uwalniania się od własnej potoczności, co jest możliwe, jeśli uzna się, że świat »Innego« jest nie tylko zewnętrzny wobec badacza, ale inny niż ten, do którego badacz »przywykł we własnej kulturze«”³³. Drugi dotyczy „»emocji«, które mogą stać się narzędziem zdobywania wiedzy o »Innym«”³⁴ (pisał o tym później Clifford Geertz, doceniając empatię w procesie kontaktu z badanymi ludami)³⁵.

Badacz

Jeśli chcieć w karierze naukowej Marcela Maussa wskazać punkt zwrotny, byłoby nim zatrudnienie w École Pratique Des Hautes Études, gdzie od 1902 prowadził kurs historii religii ludów niecywilizowanych, „odziedziczony” wraz z nazwą po zmarłym kierowniku katedry historii religii, Léonie Marillierze. Właśnie tytuł kursu wydaje się kluczowy – Maussowi nie podobano się zawarte w nim sformułowanie „ludy niecywilizowane”: „Nie ma ludów niecywilizowanych. Są jedynie ludy z innych cywilizacji. Hipoteza »naturalnego« człowieka została definitywnie porzucona”³⁶ – mówił na pierwszym wykładzie cyklu. I uzupełniał:

Przez ludy niecywilizowane powinniśmy rozumieć takie, które w hierarchii poznanych społeczeństw zajmują bardzo niskie miejsce. Są to małe, rozproszone grupy społeczne, z ograniczonymi siedliskami, czy nawet o typie nomadycznym, z elementarnym językiem i umiejętnościami technicznymi i wystarczająco elementarnym systemem prawnym, rodzinnym, religijnym i ekonomicznym³⁷.

Czytelna tu niechęć Maussa do wartościowania i sytuowania społeczeństw ludzkich na ewolucjonistycznej drabinie rozwoju jest w 1902 r. nowatorska i wynika zapewne nie tylko z przewartościowania koncepcji Frazera czy Tylora, których prace cenił, ale również z jego, wspomnianych wyżej, a szczegółowo omawianych w kolejnych artykułach tego tomu, demokratycznych poglądów. Tym niemniej badanie społeczeństw mniej złożonych uważał za podstawową metodę socjologii

³³ J. Szacki, *Durkheim, Wiedza Powszechna*, Warszawa 1964, s. 20–21.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, s. 20–21.

³⁶ Marcel Mauss, *L'enseignement de l'histoire des religions des peuples non civilisés, à l'École des hautes études*, „Revue de l'Histoire des Religions” 1902, nr 45. Za: M. Fournier, *Marcel Mauss ...*, s. 90.

³⁷ Tamże.

jako nauki porównawczej. Za Durkheimem³⁸, przyjął on, że złożone systemy lepiej badać w ich wariacie wyjściowym, czyli na przykładzie kultur prostych, ponieważ objawiają wtedy struktury fundamentalne, dostępne badaczowi, co oczywiście nie oznacza, że badanie społeczeństw złożonych może się okazać równie łatwe, jak analiza wybranych obszarów i obiektów, dobrze już udokumentowanych przez etnografów. Wielu krytyków takich założeń metodologicznych zarzuca im konstruowanie nieuprawnionych analogii, potępiając w ogóle stosowanie metody porównawczej. Ponieważ, w istocie, jest to jeden z głównych sposobów naszego poznawania świata, przynajmniej zgodnie z ustaleniami psychologii ewolucyjnej, czy kogniwytyki³⁹, a krytycy Maussa nie dokoniliby takiej negacji bez zestawienia jego prac np. z pracami Bronisława Malinowskiego, kwestię tę i metodę pozostawiamy bez komentarza. Porównawcza socjologia ogólna durkheimistów zakładała porównywanie faktów i tworzenie na tej podstawie praw ogólnych, co z doskonałym skutkiem stosował Mauss w każdej niemal ze swych prac, obecnie uznawanych za odkrywczyste i dla wiedzy etnologicznej – fundamentalne, mimo wierności metodologicznym założeniom socjologii Durkheima. Da się jednak zauważyć, że odejście Mistrza nie było bez znaczenia dla jego pracy. Istotne są tu również jego zaangażowanie w przebudowę świadomości politycznej rodaków oraz doświadczenia czasów wojny. Jego późniejsze dzieła mają coraz silniejsze nachylenie etnograficzne, którego apogeum stanowił klasyczny dziś *Szkic o darze* (1924). Innym dziełem Maussa, świadczącym dobitnie o zainteresowaniu etnografią jest, wydany pośmiertnie przez jego uczniów, *Manuel d'ethnographie* – zbiór spisanych wykładów stanowiących instruktaż badania społeczności, od morfologii społecznej, poprzez fizjologię, po fenomeny takie jak język czy etologia⁴⁰. Jest to w rzeczy samej obszerny i szczegółowy poradnik bogaty w dyspozycje dla chcących ruszyć w teren. Oprócz instrukcji praktycznych (pamiętajmy, że Mauss nie prowadził sam pracy w terenie), badacz przedstawia propozycję systematyzacji zebranych danych, sugestie co do ich klasyfikacji. W tym aspekcie z pewnością można dostrzec zakorzenienie w Szkole Durkheimowskiej. Zbiór zawiera także opublikowany już wcześniej szkic *Sposoby posługiwania się ciałem*⁴¹, ukazujący na-

³⁸ É. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego. System totemiczny w Australii*, przeł. A. Zadrożyńska, PWN, Warszawa 1990.

³⁹ Por. M. Gazzaniga, *Kto tu rządzi – ja czy mój mózg? Neuronauka a istnienie wolnej woli*, przeł. A. Nowak, Smak Słowa, Sopot 2013 oraz S. Pinker, *Jak działa umysł*, przeł. M. Koraszewska, Książka i Wiedza, Warszawa 2002.

⁴⁰ M. Mauss, *Manuel d'ethnographie*, Editions Payot, Paris 1967. Online: http://classiques.uqac.ca/classiques/mauss_marcel/manuel_ethnographie/manuel_ethnographie.html, dostęp: 25.02.2017.

⁴¹ Właśc. *Techniques du corps*, tłum. polskie: K. Pomian w: M. Mauss, *Socjologia i antropologia*, przeł. M. Krol, K. Pomian, J. Szacki, PWN, Warszawa 1978.

wyki związane z używaniem ciała jako z jednej strony fakt społeczny – zależny od grupy odniesienia, z drugiej – wynikający z fizjologicznych uwarunkowań człowieka (płeć, wiek, rasa, itd.). Mauss traktuje socjologicznie sklasyfikowaną morfologię społeczności jako punkt wyjścia do tego, by przyjrzeć się z bliska, posiłkując się opisami konkretnych przykładów – relacjom człowiek–kultura.

Naczelnym elementem metodologii socjologicznej Émile'a Durkheima jest fakt społeczny opatrzony postulatem, by badać go jak rzecz⁴². Nie chodzi tu bynajmniej o ujęcie materialne, od którego Durkheim wręcz się odżegnuje⁴³, a o to, by owe fakty społeczne badać jako coś zewnętrznego względem podmiotu. Badacz postuluje, by przystępując do opisu pewnych elementów rzeczywistości, odrzucić uprzednio posiadane wyobrażenia na ich temat, płynące z myślenia potocznego. Do badania faktów społecznych należy przystępować tak, jakbyśmy nie mieli na ich temat żadnej wiedzy. Idealną sytuacją badawczą dla Durkheima byłoby, gdyby badacz nie był członkiem danego społeczeństwa, nie miał żadnej wiedzy na temat procesów i zjawisk, które w nim zachodzą. Z tej – m.in. – przyczyny, socjolog⁴⁴ zwraca się ku obcym społeczeństwom, grupom plemiennym Australii i Ameryki Północnej (podobnie jak później Mauss, korzystając z źródeł zastanych, jest tzw. badaczem gabinetowym). Mogłoby to być podstawą do krytyki jego dokonań, szczególnie ze strony badaczy terenowych – nie bez przyczyny jednak Durkheim wybiera społeczności o jak najmniejszym skomplikowaniu instytucji społecznych⁴⁵, pozwala to zapewne uniknąć pomyłek interpretacyjnych. Choć na gruncie badania społeczeństwa własnego postulat metodologicznej niewiedzy jest niewątpliwie mrzonką, inaczej sprawa ma się w sytuacji badań etnograficznych „w terenie” – propozycja Durkheima wydaje się być spójna z jednym z założeń Bronisława Malinowskiego: antropolog opisuje daną społeczność niejako „od zera”, wszystkie wnioski wyciągając z zaobserwowanych – i przedłożonych czytelnikowi – danych⁴⁶.

Z Malinowskim, którego dzieła Mauss doskonale znał i z nimi polemizował w *Szkicu o darze*, łączy francuskiego badacza także w dużym stopniu podejście

⁴² É. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, przeł. J. Szacki, PWN, Warszawa 2000, s. 42 i n.

⁴³ J. Szacki, *Historia myśli...*, s. 374.

⁴⁴ Świadomie używam tego określenia w odniesieniu do Émile'a Durkheima, bo choć za czasów jego aktywności naukowej, nie było jeszcze popularne, to nie mam wątpliwości, że nie kto inny, a właśnie kierownik pierwszej w Europie katedry socjologii (utworzonej w 1895 r. na Uniwersytecie w Bordeaux), zasługuje na to miano.

⁴⁵ Dość przypomnieć jednak, że nasz „ojciec badań terenowych”, Bronisław Malinowski, wynosi na piedestał Jamesa George'a Frazera, który swoje analizy rozwoju kultury przeprowadzał jedynie w oparciu o materiały zastane – starożytne podania zebrane przez misjonarzy i urzędników Imperium Brytyjskiego.

⁴⁶ Por. B. Malinowski, *Argonauki zachodniego Pacyfiku. Relacje o poczynaniach i przygodach krajowców z Nowej Gwinei*, przeł. B. Olszewska-Dyoniziak, S. Szykiewicz, PWN, Warszawa 1987.

funkcjonalne. O ile jednak Malinowskiego interesowało określenie funkcji danego aspektu kultury i relacji pewnych elementów wewnątrz badanej społeczności, o tyle Mauss proponował, by zasady i zależności instytucji odkryte w danej grupie odnosić do innych kultur. Leacock⁴⁷ wskazuje także za Lévi-Straussem, że temu drugiemu obce było tłumaczenie faktów społecznych poprzez odwołanie się do potrzeb biologicznych – co obecne było u Malinowskiego, a co w innym nieco świetle przedstawiane jest w tym tomie w tekście *Do ut des...* Zdaniem Leacocka Mauss krytykował także podejście antropogeograficzne za przecenianie kulturotwórczej roli środowiska fizycznego⁴⁸, z czym z kolei trudno się zgodzić, mając na uwadze jego *Szkic o sezonowych przemianach społeczeństw Eskimosów*, analizowany tu przez Małgorzatę Kołodziej.

Nachylenie etnograficzne – w rozumieniu etnografii jako dyscypliny opisującej społeczeństwa obce – jest w metodzie Durkheima wyraźnie widoczne. Jemu jednak potrzebne było jedynie narzędzie, które pozwoli udowodnić lub obalić tezy o powszechności pewnych zjawisk życia społecznego – uniwersalność faktów społecznych i instytucji. Historia i etnografia „mają dostarczać socjologii danych w postaci wiedzy o konkretnych społeczeństwach”⁴⁹, powiadał. Etnografia jest dlań swoistą ewolucjonistycznie rozumianą historią kultury.

Wydaje się, że choć zarówno Durkheimowi, jak i jego siostrzeńcowi, etnologia służyła do generowania ogólniejszych tez teoretycznych, to młodszy z badaczy – szczególnie u schyłku życia – w niej właśnie się realizował (świadczy o tym chociażby wspomniany już *Manuel d'ethnologie*). Jeśli więc zastanawiać się nad charakterem relacji między nimi, należy zwrócić uwagę, że dla Maussa ustalenia wuja są ważnym punktem wyjścia, ale bynajmniej nie jest on li tylko jego uczniem i kontynuatorem: „wychodząc od teoretycznych pojęć wypracowanych przez Durkheima, Mauss, w oparciu o ogromny materiał etnograficzny, wskazał i wytyczył nowe kierunki, w które dzięki niemu zaangażowali się później inni badacze, dla dzieła odnowy socjologii” – pisze Jean Cazeneuve⁵⁰. I niewątpliwie ma rację. Dość powiedzieć, że w 1926 r. Marcel Mauss jest jednym z założycieli paryskiego Instytutu Etnologii, który ukonstytuował tę dyscyplinę na arenie francuskiej nauki. To za jego sprawą „francuska socjologia wyszła z sali wykładowej i biblioteki w teren”⁵¹.

⁴⁷ S. Leacock, *The Ethnological Theory...*, s. 67.

⁴⁸ Tamże, s. 65.

⁴⁹ Tamże, s. 57.

⁵⁰ J. Cazeneuve, *Sociologie de Marcel Mauss*, Presses Universitaires de France, Paris 1968, s. 122.
Za: E. Tarkowska, *Ciągłość i zmiana...*

⁵¹ S. Leacock, *The Ethnological Theory...*, s. 71.

Nauczyciel

Kariera Marcela Maussa od początku była związana z nauczaniem. Kiedy w 1901 r. (po dwuletniej podróży, w trakcie której miał sprecyzować swoje zainteresowania badawcze) przyszło mu szukać stałej posady, rozważał podjęcie pracy nauczyciela w szkole średniej. W pewnym stopniu zrządzenie losu (niespodziewany wakat w École Pratique Des Hautes Études) spowodowało, że pozostał na ścieżce akademickiej. „Mauss wie wszystko” – mieli mawiać jego studenci⁵². Robił na nich ogromne wrażenie przede wszystkim biegłą znajomością języków oraz rozległymi zainteresowaniami: od religii po ekonomię, od Celtów po Bolszewików⁵³. Wielu z jego uczniów trwało przy nim przez lata – opisują go jako postać niezwykle charyzmatyczną, a seminaria, w których uczestniczyli, były „iskrzącymi dyskusjami”⁵⁴.

Elżbieta Tarkowska zwraca uwagę, że choć dzieło Maussa miało ogromny wpływ na kształt socjologii i etnografii francuskiej (szczególnie w latach 60 i 70 XX w.), jest to raczej wpływ pośredni – myśl jego odnajdywana jest w pracach innych badaczy⁵⁵. Trudno traktować to jednak jako wadę. Nieco gorzko, ale – wydaje się – jednak sprawiedliwie brzmią słowa przyjaciela Maussa, Henri Huberta, który miał stwierdzić, że jedynej rzeczy, której brakowało dziełom Durkheima, był podpis jego siostrzeńca⁵⁶. Hubert niewątpliwie doskonale wiedział, ile własnej pracy Mauss w nie wkładał.

Patrząc z dzisiejszej perspektywy ów wkład Maussa w rozwój szkoły durkheimowskiej i francuską myśl etnologiczną jest nie do przecenienia. Świadczą o tym publikacje badaczy skupionych wokół Mouvement Anti-Utilitariste en Sciences Sociales – ruchu, jaki w 1988 r. zapoczątkował wydawanie periodyku „Revue du M.A.U.S.S.,” którego autorzy podkreślają, że centralną metodą podejścia do kultury jest dla nich właśnie maussowska teoria daru⁵⁷. Zważywszy na fakt, że „Revue...” nie ustaje w swej badawczej aktywności (prezentuje ją w tym tomie tekst Anny Bary), a sam patron doczekał się monografii swego dorobku oraz nader kompetentnej i szczegółowej biografii, wydanych pod auspicjami M.A.U.S.S., trzeba stwierdzić, że jego dorobek jest wciąż żywy i nieodmiennie inspirujący, czego dowodem jest również niniejszy tom⁵⁸.

⁵² Tamże, s. 59.

⁵³ O socjalistycznych zainteresowaniach i aktywności Maussa por. S. Dzimira, *Demokracja i krytyka bolszewizmu. Umieć się przeciwstawiać bez masakry* w tym tomie.

⁵⁴ Por. M. Fournier, *Marcel Mauss...*, s. 90.

⁵⁵ E. Tarkowska, *Ciągłość i zmiana...*, s. 82.

⁵⁶ „Il ne manque, dit Henri Hubert à Marcel Mauss, que ta signature”. Za: M. Fournier: *Durkheim, Mauss et Bourdieu: une filiation?* „Revue du M.A.U.S.S.” 2010, nr 2 (36), s. 474.

⁵⁷ Więcej na ten temat w artykule Anny Bary w niniejszym tomie.

⁵⁸ Nie sposób nie przywołać tu także pracy Maurice’a Godeliera, który dokonując reinterpretacji maussowskiej teorii wymiany społecznej w *Zagadce daru* właśnie na niej buduje interesującą propozycję

Na zakończenie przytoczmy słowa wypowiedziane przez Charlesa Andlera, rekomendującego osobę Marcela Maussa na członka Collège de France, najbardziej prestiżowej instytucji badawczej Francji i niewątpliwie jednej z ważniejszych w Europie:

jest jak Durkheim, tylko lepszy: badacz „lepiej wyposażony”, z niespotykanym wigorem do pracy, własnym zdaniem, znajomością kilku języków starożytnych – etnograf ukształtowany, z kompetencjami muzealnika, nieustannie gotów weryfikować słuszność zasad przyjętej przez siebie metody⁵⁹.

Bibliografia

- Bourdieu P., Passeron C.-J., *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*, przeł. E. Neyman, PWN, Warszawa 2006.
- Cazeneuve J., *Sociologie de Marcel Mauss*, Presses Universitaires de France, Paris 1968.
- Durkheim É., *Elementarne formy życia religijnego. System totemiczny w Australii*, przeł. A. Zadrożyńska, PWN, Warszawa 1990.
- Durkheim É., *Zasady metody socjologicznej*, przeł. J. Szacki, PWN, Warszawa 1968.
- Fournier M., *Durkheim, Mauss et Bourdieu: une filiation?*, „Revue du M.A.U.S.S.” 2010, nr 2 (36).
- Fournier M., *Marcel Mauss: a biography*, Princeton University Press, Princeton 2006.
- Godelier M., *Zagadka daru*, przeł. M. Hoffner, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
- Gazzaniga M., *Kto tu rządzi – ja czy mój mózg? Neuronauka a istnienie wolnej woli*, przeł. A. Nowak, Smak Słowa, Sopot 2013.
- Leacock S., *Ethnological theory of Marcel Mauss*, „American Anthropologist” 1954, vol. 56, pp. 59–76.
- Lévy-Bruhl H., *In memoriam: Marcel Mauss*, „Année Sociologique” 1948–1949.
- Malinowski B., *Argonauci zachodniego Pacyfiku. Relacje o poczynaniach i przygodach krajowców z Nowej Gwinei*, przeł. B. Olszewska-Dyoniziak, S. Szyrkiewicz, PWN, Warszawa 1987.

antropologii ekonomicznej. Por. M. Godelier, *Zagadka daru*, przeł. M. Hoffner, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

⁵⁹ Cyt. za: M. Fournier, *Durkheim, Mauss, Bourdieu...*, s. 475.

- Mauss M., *Fragment planu ogólnej socjologii opisowej*, w: tegoż, *Socjologia i antropologia*, przeł. M. Król, K. Pomian, J. Szacki, Wydawnictwo KR, Warszawa 2001, s. 575–614.
- Mauss M., *In Memoriam. L'oeuvre inedite de Durkheim et de ses collaborateurs*, „L'année Sociologique” nouvelle serie, tome I (1923–1924), p. 7–29.
- Mauss M., *Internationales Archiv für Ethnographie*, „L'année Sociologique” 1898, nr 11.
- Mauss M., *Manuel d'ethnographie*, Editions Payot, Paris 1967. Dostęp online: http://classiques.uqac.ca/classiques/mauss_marcel/manuel_ethnographie/manuel_ethnographie.html [ostatnia aktualizacja: 8 lutego 2010].
- Mauss M., *Sposoby posługiwania się ciałem*, w: tegoż, *Socjologia i antropologia*, przeł. M. Król, K. Pomian, J. Szacki, PWN, Warszawa 1978.
- Mauss M., *Szkic o sezonowych przemianach społeczeństw Eskimosów*, w: tegoż, *Socjologia i antropologia*, przeł. M. Król, K. Pomian, J. Szacki, Wydawnictwo KR, Warszawa 2001.
- Pinker S., *Jak działa umysł*, przeł. M. Koraszewska, Książka i Wiedza, Warszawa 2002.
- Slezkine Y., *Wiek Żydów*, przeł. S. Kowalski, Nadir Media Lazar, Warszawa 2006.
- Szacki J., *Durkheim*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1964.
- Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, PWN, Warszawa 2007.
- Tarkowska E., *Ciągłość i zmiana w socjologii francuskiej: Durkheim, Mauss, Lévi-Strauss*, PWN, Warszawa 1974.

Abstract

Marcel Mauss – student, researcher, teacher

The article introduces the social and cultural context in which the author of *The Gift* lived. Marcel Mauss is presented in relation with Émile Durkheim, the founder of The French School of Sociology and Mauss' close relative. With the passing of time Mauss – not rejecting his uncle's theories – became the independent researcher, recognized as a founder of French ethnology.

Keywords: Marcel Mauss, Émile Durkheim, sociology, ethnology, Jews in France

Emilia Wieczorkowska

Doktorantka Zakładzie Teorii i Historii Kultury w Instytucie Nauk o Kulturze i Studiów Interdyscyplinarnych UŚ, absolwentka kulturoznawstwa zrealizowanego w ramach Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych UŚ (drugi kierunek wiodący:

socjologia). Zainteresowania badawcze: funkcjonowanie *sacrum* w kulturze popularnej, kicz religijny, folklor internetowy, a także biologiczne uwarunkowania zachowań kulturowych. Publikowała m.in. w „Kulturze Współczesnej”, „Tekstach z Ulicy”, „Laboratorium Kultury”. Współredaktorka monografii wieloautorskiej *Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii*. Członkini zespołów redakcyjnych czasopism „Teksty z Ulicy. Zeszyt memetyczny” oraz „Laboratorium Kultury”. Zatrudniona w Kolegium Indywidualnych Studiów Międzyobszarowych Uniwersytetu Śląskiego.